ڕۆژهەڵاتی کوردستان؛ پرس، ڕاڤە، ڕێگا

"پیوان و مەرجەکانی پێکەوە کارکردن"

فرانکفۆرت ٤ی فێوریيە ٢٠١٧

عەبدولا حیجاب

کاریگەریی خەباتی هێزە سیاسیەکانی کورد لە سەر ئاڵوگۆڕ و ڕووداوە سیاسیەکانی ئەمڕۆ و داهاتووی ڕۆژهەڵاتی کوردستان و ئێران، پێوەندییەکی ڕاستەوخۆی بە شیانی پێکەوە کارکردن و داڕشتنی پلانێکی دیار و کارا بۆ کاری هاوبەشی نێوانیانەوە هەیە. هەبوونی کۆمەڵێك حیزب و ڕێکخراو بە پلان و بەرنامەی جیاوازەوە، لە کاتێکدا کە دەتوانێ نیشانەی گەشەی سیاسیی کۆمەڵگا بێ، هەر لەو کاتەشدا ئەگەر بێت و هێزەکان پێبەندی کۆمەڵە پیوانێك بۆ پێکەوە کارکردن و دیاریکردنی چۆنیەتی هەڵس و کەوتی دوو لایەنەوە نەبن، دەتوانێ ببێ بە هۆی ئاڵۆزی و بەردی بناغەی تراژێدییەکی نوێ لە داهاتووی بزووتنەوەی نەتەوەیی کورددا. بە تایبەت هەبوونی چەندین هێزی چەکداری سەر بە ناوەندە جیاواز و هێندێك جاریش ناکۆك و ناتەبەکانی بڕیاردانەوە، مەترسیی سەرهەڵدانی ئاڵۆزی و بگرە شەری چەکدارانەی نێوخۆییش هەمیشە لە ڕۆژەڤی ڕێکخراوەکانی بەشدار لە بزووتنەوەدا دەهێڵێتەوە. ئەزموونی تاڵی شەڕە نێوخۆییەکان، لێکترازانەکان، ناکۆکیەکانی نێو و نێوان باڵە جیاوازەکانی حیزب و ڕێکخراوەکان، پاڵپێوەنانی تاك و بە کۆمەڵ، هەروەها ڕەشکردن یا نێوخراپکردنی سنوورنەناسانەی یەکتر، بە هێزبوونی زێهنیەتی کارشکێنی لە بەرامبەر یەکتر و قووڵکردنەوەی ئاڵۆزییەکان لە کاتی سەرهەڵدانی ڕای جیاوازدا، بە گشتی ئەو گومانانە بەهێز دەکەن کە نەبوونی توانایی پێکەوە کارکردن یەکێك لە گەورەترین کۆسپەکانی سەر ڕێگای گەشەکردن و بەرەوپێش چوونی بزووتنەوەی نەتەوەیی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستانە. بە تایبەت کاتێك دەبینین کە بیرۆکەی زاڵ بە سەر ڕەوشی ئێستای ئەو بزووتنەوەیەدا

جیاوازییەکی ئەوتۆی لە گەڵ چۆنیەتی بیرکردنەوە و بڕیاردان لەو سەردەمانەدا نیە کە هەوری بێ باوەری و مۆتەکەی شوومی شەری نێوخۆیی قورسایی هێز و تواناکانی بزووتنەوەی کوردی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان بە گرفتە نێوخۆییەکانەوە خەریك کردبوو.

هەبوونی ئەو مەترسییە لە لایەکەوە و لە لایەکی دیکەشەوە ئاڵۆگۆڕە خێراکانی ناوچەی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست، کە لە هەر کات و ساتێکدا دەتوانێ دەرفەتی گەشەکردن یا مەترسیی شکستی گەورە بهێنێتە پێشەوە، حوکممان پێ دەکا کە هەموو هێز و تواناکانمان بخەینە گەڕەوە تا بزووتنەوەی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان لەو ڕەوشەی کە ئێستا تێدایە، تێپەڕ ببێ. وروووژاندنی ئەم باسە نە بە مانای سەرهەڵدان لە بەرامبەر ئەو تێگەهە (concept) سیاسی یا ڕێکخراوەییە کە بە سەر بزووتنەوەی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا زاڵە، و نەش گەڕانێکی سەربزێوانەیە بە شوێن جێگرەوەی هێزەکانی بەشدار یا چالاك لە گۆڕەپانی خەباتی سیاسیی ئەمڕۆدا. ئەو هەنگاوە تەنیا هەوڵدانێکە بۆ گۆڕینی گوتاری نێوخۆیی و دەستنیشان کردن، پێداچووونەوە و پێشنیاری چارەسەری بۆ ئەو گیروگرفت و ئاریشانەی کە بەرۆکی بزووتنەوەیان گرتووە و وەك لەمپەری سەر ڕێگای گەشەکردنی هەر چی پتری خەباتی نەتەوەیی یا خەبات بۆ دابین کردنی عەداڵەتی کۆمەڵایەتی لە وەڵاتەکەماندا خۆیان دەنوێنن. لە تاوتوێی ئەم باسە دا هەوڵ دەدرێ کە مژاری سەرەکی لە چوارچێوەیەکدا بمێنێتەوە کە ئەو خاڵانە لە خۆی دەگرێ: شکڵ گرتن و چۆنیەتیی خەباتی حیزبی و کاریگەریی ئەو خەباتە لە سەر سایکۆلۆژیی ڕێکخراوەیی بزووتنەوەی کورد، گۆڕانکاری لە سیستەمی حیزبی و کاریگەریی لە سەر دیمەنی سیاسی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان، گۆڕانی گۆڕەکە (variable) کاریگەرەکان لە سەر دیمەنی سیاسی (political landscape)، گەشەکردنی پارادایمی (paradigm) نوێ، پێویستی پێکەوە کارکردنی هەموو لایەنەکانی بەشدار لە بزووتنەوەی کوردستان و مەرج و میکانیزمی پێکەوە کارکردن.

بەر لەوەی بکەوینەوە نێو خودی باسەکەوە، با ئەوەش ڕوون بکرێتەوە کە لە چوارچێوەی ئەو باسەدا لە هەر جێگایەک باسی دەسەڵاتی تاکەحیزب کراوە، مەبەست هەبوون و مۆنۆپۆلی تاکە

حیزبە لە گۆڕەپانی خەباتی بە کردەوە لە دژی دەسەڵاتدارانی زاڵ بە سەر ئێراندا، نەك دەسەڵاتی ڕەهای حیزب لە بەڕێوەبردنی وەڵاتدا. چونکە هیچ کام لە هێزە کوردییەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان نە لە ڕابردوودا دەرەتانیان بووە (دەرفەتێکی کورتی لێ دەرچێ) و نەش لە ڕەوشی هەنوکەیی دا ئەو دەرەتانەیان هەیە تا دەسەڵاتی بەڕێوەبەری بە دەستەوە بگرن یا بە شێوەی یاسایی و ئاسایی لە ڕەوتی گەیشتن بە دەسەڵات دا بەشداری بکەن.

شکڵ گرتن و چۆنیەتیی خەباتی حیزبی

کۆبەندی پێوەندییە بە ڕێکخراوکراوەکانی نێو کۆمەڵگا کە بە مەبەستی گەیشتن بە کۆمەڵە ئامانجێکی سیاسی لە یەک یا چەند چوارچێوەی هاوبەشدا کۆکرابنەوە، سیستەمی حیزبی پێک دێنن. ڕاچاندنی ڕایەڵکەی حیزبی بە شێوەی ئەمڕۆیی لە کۆمەڵگادا پێوەندیی ڕاستەوخۆی بەو ئاڵوگۆڕە کۆمەڵایەتیانەوە هەیە کە کاریگەرییان لە سەر چۆنیەتیی بەڕێوەبردنی وەڵات، پەرەپێدانی بیرۆکەی دێمۆکراسی، مافی تاك لە بەشداریکردنی بڕیارە سیاسیەکاندا و ئەرکی تاك لە بەرامبەر خۆی و کۆمەڵگادا هەیە. بیرۆکە و پاشانیش شێوەی بەڕێوەبەری یا دەسەڵاتداری بە پێی پیوانە هاوچەرخە دێمۆکراتیەکەکان، ڕێزگرتن لە مافی تاك و کۆمەڵگا بۆ بڕیاردان وسیستەمی فرەچەشنی حیزبی لە چوارچێوەی دامەزراوکراودا بە شێوەی ڕاستەوخۆ پێکەوە گرێدراون. لە هەر جێگایەك کە ئەو چەمکانە ناوەڕۆکیان پێ دراوە و گەشەیان ئەستاندوە، سیستەمی پلووراڵ یا چەند حیزبی لە سەر بنەمای دێمۆکراتیك شکڵی گرتوە. بە پێچەوانەش لە هەر شوێنێک کە جارێ بیرۆکەی پاوانخوازی (Dictatorship)، هەرشتخوازی (Totalitarianism) و ئەزناوەندی (Egocentrisme) زاڵ بێ، سیستەمی حیزبی یا شکڵی نەگرتوە و یا تەنیا شکڵی ڕوالەتی هەیە و حیزب کراوە بە ڕایەڵکە و ئامرازێک بۆ بە هێزکردنی دەسەڵاتی پاوانخوازی زاڵ. لەو شوێنانە، هەر کاتێك کۆمەڵگا پێی نابێتە قۆناخی خەباتی ڕێکخراوەییەوە، دەسەڵاتداران یا سیستەمی تاکەحیزبیی داخراوی هەرشتخواز (totliter) یان زاڵ کردوە یا فرەحیزبیەکی ڕواڵەتیان شکڵ پێ داوە کە پتر بەو ``تاکەوە`` گرێدراوە کە دەسەڵاتی تەواوی وەڵاتی بە دەستەوەیە.

ئەگەر دامەزراندنی پارتی "تۆری" لە ساڵی ١٦٧٨ لە شانشینی ئینگلیس وەك سەرەتای کاری حیزبایەتی بە حیساب نەهێنین، مێژووی کۆنترین پارتە سیاسیەکان دەگەڕێتەوە بۆ سەردەمی دامەزراندنی پارتی دێمۆکراتی ئامریکا کە لە ساڵی ١٨٢٨ و پارتی پارێزگاران یا کۆنسەرڤاتیوی بریتانیا کە لە ساڵی ١٨٣٤ دا دامەزران. لە ئێران بزووتنەوەی ئیجتماعیون عامیون کە لە سەرەتای دەستپێکردنی بزووتنەوەی پاشایەتی دەستووری دا کاری دەکرد بە سەرەتای دامەزرانی ڕێکخراوی سیاسی بە حیساب دێ، بەڵام یەکەم حیزبی خاوەنی بەرنامە و قەوارەی سیاسی هەر حیزبی توودەیە کە لە ساڵی ١٩٢٠دا دامەزرا. لە تورکیە یەکەم حیزب، پارتی کۆماریی گەل بوو کە لە سێپتەمبری ١٩١٩دا دامەزرا و عێراق بۆ یەکەم جار لە ساڵی ١٩٣٤ دا و کاتێک کە حیزبی کۆمۆنیست دامەزرا، بوو بە خاوەنی یەکەم حیزبی سیاسی. کوردستان، مێژوویەکی گەنجتری خەباتی حیزبایەتی هەیە. ئەگەر هەوڵدانەکانی "جەمعیەتی تەعالی کوردستان" لە ساڵی ١٩١٤ و دواترەوە لێ دەرکەین، بزووتنەوەی خۆیبوون کە لە ساڵی ١٩٢٧دا دامەزرا، یەکەم بزووتنەوەی سیاسی بوو کە هەوڵی دەدا بە شێوەی حیزب کارەکانی ڕاپەڕێنێ. پاشان حیزبەکانی هیوا و ئازادی مان هەن کە ناویان لە مێژوودا مابێ، بەڵام هیچ کام لەو پارتیانە نەبوون بە پارتی گشتگیری خاوەن کاریگەری کە شوێنەواریان لە مێژووی سیاسی کوردستان دا بە جێ هێشتبێ. هەرچەند باس لەوە دەکرێ کە پێشەنگ و چالاکڤانانی پارتی هیوا لە دامەزراندنی حیزبی دێمۆکرات دا دەوریان بووە.

لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان، سیستەمی هاوچەرخی حیزبایەتیی خۆماڵی یا خۆ بەڕێکخستن کردن لە چوارچێوەی حیزبدا بۆ بەرزکردنەوەی داخوازی سیاسی، ساڵی ١٩٤٥ و بە دامەزرانی حیزبی دێمۆکراتی کوردستان دەستی پێکرد. حیزبی دێمۆکرات، تەنیا ١١ مانگ لە سەرەتای دامەزراندنیەوە و لە فەترەیەکی زۆر کورتی دوای ڕووخانی ڕێژیمی شای ئێران لە ساڵی ١٩٧٩ (١٣٥٧) دا دەرفەتی ئەوەی بوو تا بۆ جێ بە جێ کردنی بەرنامەی سیاسی خۆی بە سەربەستی کار بکا. بێجگە لەو دوو فەترە سنووردارانە، لە باقی سەردەمەکانی ژیانی سیاسی خۆیدا حیزبی دێمۆکرات هەمیشە سەرقاڵی بە ڕێکخستن کردن و بەڕێوەبردنی شەڕی داسەپاوی دەسەڵاتداران بە سەر گەلی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان دا بووە. ئەو شێوە خەباتە، هەبوون و چالاکیەکانی حیزبی دێمۆکراتی بە

شێوەی ڕاستەوخۆ بە خەباتی چەکدارانەوە گرێداوە، بە شێوەیەك کە گەشەکردنی خەباتی چەکدارانە بە مانای هەبوون و بە هێزبوونی حیزبی دێمۆکرات لێکدراوەتەوە و ڕاوەستان یا لاوازبوونی خەباتی چەکداریش مانای ڕاوەستان و لاوازیی حیزبی لێ کەوتۆتەوە. لە ئاکامی ئەو ڕەوشەدا چالاکیی حیزبایەتی و خەباتی چەکدرانە بە شێوەیەك ئاوێتەی یەکتر کراون کە سایکۆلۆژیی ڕێکخراوەیی حیزب بە شێوەی ڕاستەوخۆ کەوتۆتە ژێر سێبەری بەرنامە و تێڕوانینی شەڕی چەکدارانە، بە میکانیزی خۆپاراستن یا هێرش کردنەوە.

حیزبی دێمۆکرات لە سەرەتای دامەزرانیەوە لە ساڵی ١٣٢٤\١٩٤٥ دا، وەك تاقانە حیزب بە مافی بێ ئەم لا و ئەولای نوێنەرایەتی کردنی داخوازیە نەتەوایەتیەکانی گەلی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا پێی نایە گۆڕەپانی خەباتەوە و لەو سەردەمەدا بوو بە خاوەن نفووزترین و سەرەکیترین هێزی کوردی. ئەو پێگە کۆمەڵایەتیە، هێژێۆنیەکی بێ ڕکابەری بە حیزب بەخشی و تێڕوانینێکی لە لای ئەندام و ڕێبەرانی حیزب و کۆمەڵگای کوردستانیش دروست کرد کە حیزبایەتی، چەك، شەر بۆ ئازادی و ناسنامەی نەتەوەیی کورد بە شێوەی ڕاستەوخۆ پێکەوە و بە هەبوونی حیزبی دێمۆکراتەوە گرێدراون. لەو سەردەمە ولە دیمەنی سیاسیی کوردستاندا کوردایەتی و حیزبایەتی بە شێوەی گشتی ببوون بە هاوواتای یەکتر و لێك جیا نەدەکرانەوە. ئەو تێڕوانینە پارامێترێکی دیکەی سایکۆلۆژیی ڕێکخراوەیی حیزبی پێك دەهێنا کە ئەو مافەی بە حیزب دەدا خۆی بە تەنیا نوێنەر و ڕێبەری تاقانەی بزووتنەوەی نەتەوەیی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان پێناسە بکا و تا ڕادەیەکی زۆریش هەر بەو شێوەیە بناسرێ.

لێگەڕی نوێ لە دیمەنی سیاسی ڕۆژهەڵاتی کوردستان دا

سەردەمی بەشداریکردنی تاکە حیزب لە گۆڕەپانی سیاسەتی ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا کە لە ساڵی ١٣٢٤\١٩٤٥دا بە دامەزرانی حدك دەستی پێکردبوو تا ساڵی ١٣٥٧\١٩٧٩ بەردەوام بوو. لەو قۆناغەدا حیزبی دێمۆکرات، وەك تاکە حیزبی چالاک لە سیاسەتی کوردەواریدا، بە هەموو تواناکانیەوە لە بەرامبەر دەسەڵاتی دەوڵەتی ئێران دا ڕاوەستا و بوو بە تەنیا ئاڵاهەڵگری بزووتنەوەی نەتەوایەتی.

هەر بۆیەش حیزبی دێمۆکرات تەنیا بژارەی هەموو ئەو کەسانە بوو کە دەیانەویست لە خەباتی نەتەوەییدا بەشداری بکەن. لەو ماوەیە دا، بێجگە لە هێندێک کۆمەڵەی ڕۆشنبیری سنووردار کە جاروبار هەوڵیان دەدا خۆیان لە چوارچێوەیەکی جیاواز لە حیزبی دێمۆکراتدا ڕێك بخەن، هیچ حیزبێکی سیاسی دیکە لە ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا شکڵی نەگرت. حیزبی دێمۆکراتیش وەك تەنیا هێزی بەشدار لە گۆڕەپانی سیاسەتی کوردیدا، پێویستی بەوە نەبوو کە لە بەرەی نێوخۆییدا هەست بە نیگەرانیی سەرهەڵدانی ڕەقیب یا ڕکابەر بکا. تەنیا لێگەر یا چەلنجێک کە جار و بار بەرۆکی حیزبی دەگرتەوە، گرفتە نێوخۆییەکانی بوو کە هێندێک لێک دابڕان و سەرەنجام یەکەم جیابوونەوەی حیزبی لە دەیەی ٦٠دا لێکەوتەوە. کۆمیتەی شۆڕشگێر کە لەساڵەکانی ١٩٦٧ تا ٦٨ (١٣٤٦ تا ٤٧) خەباتی چەکدارانەی حیزبی دێمۆکراتی لە دژی ڕێژیمی شای ئێران بەڕێوەبرد، دواتر بوو بە بنەمایەک بۆ سەرهەڵدانی باڵێك لە ئەندامانی حیزب کە لە بەرامبەر سکرتێری ئەو سەردەمە کاک عەبدوللای ئیسحاقی دا هەڵوێستیان گرت. ئەو ناکۆکیانە گەیشتە قۆناغێك کە ئەو ئەندامانەی حیزب لە ساڵی ١٩٧١دا بە بێ بەشداریی سکرتێر، کۆنفرانسی سێهەم بگرن، ناوی خۆیان بکەن بە حیزبی دێمۆکراتی کوردستانی ئێران و بە شێوەی سەربەخۆ لە حیزبی دایك درێژە بە تێکۆشانیان بدەن. کاک ئەحمەد تۆفیق، ئەو بەشەی حیزبی بە ``لادەر`` لە ڕێبازی حیزبی دایك ناساند و هەر بە ناوی حدکەوە بە پشتیوانیی پارتی دێمۆکرات بە ڕێبەرایەتی نەمر مەلا مستەفا ماوەیەک درێژەی بە ژیانی سیاسیی خۆی و ئەو باڵە دا. ئەحمەد تۆفیق دوایە بە شێوەیەکی گوماناوی و تراژیک لە نێو برا و بە نەمانی ئەو شوێنەوارێکیش لە حدک نەما. پاشان ئیدی حدکا بوو بە میراتگری حیزبی دایك و دووبارە بووە بە تەنیا حیزبی سیاسیی ڕۆژهەڵاتی کوردستان.

دیمەنی حیزبی پاش گۆڕینی دەسەڵات لە ئێران کە ساڵی ١٩٧٩ بە ڕووخانی ڕێژیم شا هاتە ئاراوە، بە دامەزران و چالاکبوونی کۆمەڵە، وەك یەکەم ڕەقیبی خۆماڵیی حیزبی دێمۆکرات لە گۆڕەپانی سیاسەتی کوردستاندا، گۆڕدرا و حیزبی لە گەڵ یەکەم لێگەر یا چالش لە دیمەنی سیاسیی کوردستاندا بەرەوڕوو کرد. ڕووخانی ڕیژیمی شا کە ئەو دەرفەتەی بۆ ڕێبەرایەتی حیزبی دێمۆکراتی کوردستانی ئێران ڕەخساندبوو تا لە باشووری کوردستان و عێراقەوە بگەڕێنەوە ڕۆژهەڵاتی

کوردستان و حیزبی دێمۆکرات ببووژێننەوە، هەمان دەرەتانی بۆ شکڵ گرتنی ڕێکخراوی دیکەش ڕەخساندبوو. هەر بەو شێوەیەی کە حیزبی دێمۆکرات لە ماوەیەکی کورت دا توانی ڕایەڵکەیەکی بەرفراوانی ڕێکخراوەیی دابمەزرێنێ و هێزێکی زۆری جەماوەری لە ڕیزەکانی پێشمەرگایەتیدا چەکدار بکا، ڕکابەرەکەشی وەخۆ کەوت و توانی هێزێکی سەربەخۆی پێشمەرگە دابمەزرێنێ. ڕێبەرایەتی حیزب بە هۆی لاوازیی پێوەندییەکانیەوە لە گەڵ بەشێک لە بەرەی تازەپێگەیشتووی ڕووناکبیر، نەیتوانی وەڵامدەرەی داخوازی سیاسیی هەموو کۆمەڵگای ڕۆژهەڵاتی کوردستان بێ و بە کردەوە بەشی هەرە زۆری سنووری تێکۆشانی لە چوارچێوەی ئەو هەرێمانەدا بەرتەسك مایەوە کە پێشتر لە ژێر دەسەڵاتی کۆماری کوردستان دا بوون و لە ژێر کاریگەریی نۆستالژیای کۆماردا دەژیان.

لە دەڤەر و شارەکانی باشووری ڕۆژهەڵات، حیزبی دێمۆکرات نەیتوانی ئەو خۆشەویستی و نفووزەی کە لە ناوەند و باکووری ڕۆژهەڵات هەیبوو وەدەست بێنێ. لە هەمان کات دا، ڕێکخراوێکی دیکە، بە دروشمی ڕادیکاڵتر بەڵام بە کردەوە بە هەمان پیوان و مێتۆدی خەباتی حیزبی دێمۆکراتەوە پێی نابووە گۆڕەپانی سیاسیەوە. کۆمەڵە، لە ماوەیەکی کەمتر لە چەند مانگ دا، لە زۆر شوێن توانی ڕێژەی ئەندام و پێشمەرگەکانی لە ڕێژەی ئەندام و پێشمەرگەکانی حیزبی دێمۆکرات زیاتر بکا و لە شارێکی گەورەی وەک سنە ببێ بە هێزی یەکەم. هاوکات، بەشێک لە ڕووناکبیرانی کوردیش، لە دەوری ڕێکخراوە ئێرانیەکان کۆبوونەوە و بە ناوی کۆمیتە یا لقی کوردستانی ئەو ڕێکخراوانەوە دەستیان بە چالاکیی سیاسی کرد. شارێکی گرینگ و گەورەی وەك کرماشان نەکەوتە نێو بازنەی خەباتی حدکا و تەنانەت کۆمەڵەشەوە. ناوچەکانی باکووری ڕۆژهەڵاتیش، لە دەڤەری سەلماسەوە بگرە تا سنووری ناخچیڤان بێجگە لە چەند مانگی یەکەمی ڕاپەڕینی ٥٧، تا ساڵەکانی ٨٠ (کۆتاییەکانی نەوەدی زاینی) باوەشی بۆ هیچ هێزێکی کوردی نەکردەوە.

بە دامەزرانی کۆمەڵە (١٩٦٩ یا ١٩٦٧) و دەستپێکردنی چالاکیەکانی لە ساڵی ١٩٧٩ (١٣٥٧)ەوە، سەردەمی هێژێموونی حیزبی تاکانە لە ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا بە کردەوە بە سەر چوو و هێزێکی نوێی ڕکابەر پێی نایە گۆڕەپانی سیاسەتەوە. هاوکات، کۆمەڵێک ڕێکخراو و بزووتنەوەی جەماوەریی

هەرێمیش دەستیان بە تێکۆشان کرد کە هێندێکیان وەک ڕێکخراوی خەبات دواتر خۆیان خستە چوارچێوەی ڕێکخراوی سیاسیەوە. لە ساڵانی دواتردا یەکیەتی شۆڕشگێڕان و بەردەوامیەکەی کە پارتی ئازادی یا "پاک"ە و لە دەیەی ڕابردووشدا پەژاک دەستیان بە تێکۆشان کرد. هەمووی ئەو هێزانە، بە هێندێك جیاوازیی بچووکەوە، مۆدێلی حیزبایەتی حیزبی دێمۆکرات کە کۆپیی مۆدێلی لێنینیستیی ڕێکخراو بە سانترالیزمێکی چڕەوەیە، و شێوەی خەباتی چەکدارانەیان بۆ سالماندنی هەبوونی خۆیان گرتە بەر. چ لە بەر ڕەوشی زاڵ بە سەر بزووتنەوەدا بێ، یا لە ژێر سێبەری ئەو مەکتەبە سیاسی و هزرییانەی کە کاریگەریان لە سەر دامەزران و خەباتی حیزبی هەیە، هیچ کام لەو ڕێکخراوانە سایکۆلۆژییەکی ڕێکخراوەیی جیاواز لە سایکۆلۆژیی ڕێکخراوەیی حیزبی دێمۆکراتیان ڕەچاو نەکرد؛ سایکۆلۆژییەك کە لە سەر دوو بنەمای هاوواتا بوونی هەبوونی حیزب و چالاکیی چەکدارانە و بیرۆکەی بوون بە هێزی پێشەنگ، ڕێبەر یا تاقانە شکڵی گرتووە. بە زمانێکی خەڵکیتر، هەموویان هەر بە ڕبە و پیوانی پێشووی حیزبی دێمۆکراتەوە هاتنە مەیدانەوە، لە کاتێکدا کە سەردەمی چالاکیی تاکە حیزب لە مێژبوو بە سەرچووبوو و دیمەنی سیاسی گۆڕانی بە سەردا هاتبوو. هێزی بێ چەکی وەکوو پارتی سەربەخۆیی و پارتی سەربەستیش کە دواتر، پتر لە لایەن چالاکڤانانی کوردی دانیشتووی دەرەوەی وەڵاتەوە دامەزران نەیانتوانی کاریگەرییەکیان لە سەر پارسەنگی هێز هەبێ.

دیمەنی نوێی سیاسی و لێگەرە مەترسیدارەکان

لە کاتی دامەزران یا بە واتای دروستتر دەستپێکردنی چالاکیەکانی کۆمەڵە دا، حیزبی دێمۆکرات پتر لە ٣ دەیە ئەزموونی خەباتی لە پشت بوو و بە پشت ئەستووری بەو ئەزموونەوە، وەك کۆنترین حیزبی خاوەن پێگەی جەماوەری بیری لەوە نەدەکردەوە کە ڕۆژێك کۆمەڵە بتوانێ ببێ بە هێزێکی ڕکەبەر لە بەرامبەریدا. بەشێک لە ڕێبەران و دامەزرێنەرانی کۆمەڵە حیزبی دێمۆکراتیان دەناسی و هەرچەند جیاوازیی فیکری و سیاسیان لە گەڵ حیزب بوو، بەڵام بەرنامەیەکی سیاسیان بڵاو کردەوە کە بێجگە لە جیاوازیی ڕواڵەتی لە وشە و ڕستەکانیدا، بە شێوەی جەوهەری هەموو ئەو داخوازە نەتەوەییانەی لە خۆ دەگرتەوە کە حدکا خەباتی بۆ دەکرد. لە بواری قەوارەی ڕێکخراوەییەوە

مۆدێلی حیزبەکەیان زۆر لە مۆدێلی ڕێکخراوەیی حدکا نزیک بوو، تەنانەت بۆ ڕێکخستنی هێزی پێشمەرگەش کۆمەڵە مۆدێلی حدکای کۆپی کردبوو. هەر ئەوەش بوو بە هۆی ئەوە کە حدکا، سەرهەڵدانی کۆمەڵە بە دیاردەیەکی کاتی بە حیساب بێنێ و وەکوو ڕەوتێکی تێپەڕ هەڵس و کەوتی لە گەڵ بکا. بە لێکدانەوەی حیزب، هەموو داخوازییەکانی کۆمەڵە لە بەرنامە و سیاسەتی حیزبدا بەدی دەکران، دروشم و هەڵس وکەوتەکانی کۆمەڵە لە گەڵ کولتوور و داب و نەریتی کۆمەڵگای کوردستان یەکیان نەدەگرتەوە، توێژی ڕووناکبیری چالاك لە ڕیزەکانی کۆمەڵەدا نەیدەتوانی بۆ ماوەیەکی دوور و درێژ لە بەرامبەر کەند و کۆسپەکانی خەباتی دژواری چەکدارانەدا خۆڕاگری بکا و سەرئەنجام بە تێپەڕبوونی کورتەدەمێك، کۆمەڵە گۆڕەپان بۆ حدکا چۆڵ دەکا.

سەرەڕای ئەوەی کە حیزبی دێمۆکراتی کوردستانی ئێران کۆمەڵەی نە وەك ڕکابەر و نەش وەك هاوپەیمان بە جیدی وەردەگرت، بەڵام بە هۆی نزیکبوونی کەسایەتیەکی خاوەن نفووزی وەك مامۆستا شێخ عیزەددین حوسەینی لە کۆمەڵە، لە سەرەتادا حیزب ئامادە بوو بە شێوەی سنووردار و لە چوارچێوەی بەرنامەی وتووێژ لە گەڵ ڕێژیمی نوێدا لە گەڵ کۆمەڵە بکەوێتە بەرەیەکی ڕانەگەیندراوەوە. بە تایبەت پاش ئەوەی شاندی دەوڵەتی نوێ داوای کرد کە لە گەڵ شاندێکی هاوبەشی کوردستان دانوستان بکا، کۆمەڵە و حیزبی دێمۆکرات، وێرای هێزە چەپەکان و هێندێک کەسایەتیی سیاسی لە چەند مانگی سەرەتای ساڵی ١٩٨٠ دا لە سەر کۆمەڵێک گەڵالەی هاوبەش بۆ ماوەیەك هاوکاری یەکتریان کرد و داخوازییەکی هاوبەشیان دا بە شاندی دەوڵەت. بەڵام زۆر زوو هەر لایەن و ڕێکخراوێک بەرەو ئاقارێک بایداوە و بە کردەوە وازیان لە پێکەوە کارکردن و پێداگری لە سەر گەڵالی هاوبەش هێنا.

حیزبی دێمۆکرات، بە لە بەرچاو گرتنی ڕابردووی تێکۆشانی سیاسی، ڕادەی هێزی چەکدار و سنووری بەربڵاوتری چالاکیە سیاسیەکانیەوە، هەوڵی دەدا ڕۆڵی برا گەورە بە مافی بڕیاردانەوە کایە بکا کە هەموو لایەنەکانی دیکە هەم ڕێزی لێ بگرن و هەم بە قسەی بکەن. کۆمەڵە، بۆ سەلماندنی هەبوونی خۆی و بە نیشانەی ئیرادەی پتەوی بۆ ڕکابەرایەتی لە گەڵ حیزبی دێمۆکرات، بە هەر نرخێک بێ

تەنانەت بە شەڕ، نە ئامادە بوو مل کەچی براگەورەیی حدکا بێ و نەش هەڵوێست و کردەوەکانی لە بەرامبەر دوژمنی هاوبەش دا لە گەڵ حدکا هاوتەریب بکا. هەڵسەنگاندنی حدکا لە سەر کۆمەڵە هەر چی بێ، بە کردەوە حیزب لەو سەردەمەدا کۆمەڵەی پێ بە ڕکابەرێکی شیاوی ڕکابەرایەتی نەبوو. ئەو تێڕوانینە ئەوەندەی دیکە ڕێبەرانی کۆمەڵەی لە حدکا تووڕە دەکرد، بە شێوەیەک کە ئەوان لە قۆناغێک دا ڕکابەرایەتیی حیزبی دێمۆکراتیان پێ لە خەبات لە دژی دوژمنی هاوبەش گرینگتر بوو. لەوکاتەدا ڕێکخراوی خەبات، بە بەشە چالاکیەکانی خۆی لە دەورووبەری شاری بانە ڕازی بوو. ئەو نە چاوی لە هەرێمی نفووزی حدکا یا کۆمەڵە بوو ونە دەیتوانی لە ئاریشەی نێوان ئەو دوو لایەنەدا دەورێکی کاریگەر بگێڕێ یا بۆ هیچ یەك لە لایەنەکان ببێ بە هاوپەیمان یا دژبەر.

هێرشی بەربڵاوی ڕێژیمی تازە بە دەسەڵات گەیشتوو بۆ سەر کوردستان و کەوتنی هێزە سیاسیەکان بۆ نێو حاڵەتی بەرگرییەوە، هەموو هێزە سیاسیەکانی بە مەسەلەی خۆپاراستنەوە سەرقاڵ کردەوە. دوو هێزی سەرەکیی بزووتنەوە واتا حیزبی دێمۆکرات و ڕکابەرە تازە لە دایک بووەکەی واتا کۆمەڵە، لە جیاتی هاوئاهەنگ کردنی کار و چالاکیەکانیان لە دژی ڕێژیم کەوتنە دژایەتیکردنی چالاکانەی یەکترەوە. حیزبی دێمۆکرات، وەك حیزبی دایك هەستی دەکرد کە منداڵە تازە لە دایک بووەکەی سەرەڕۆیی دەکا و ئاریشەی بۆ پێک دێنێ. لە ڕوانگەی حیزبەوە کۆمەڵە تەنیا بۆ ئەوە ساز ``کرا`` بوو تا سەرئێشە بۆ حیزب دروست بکا و ``ئاژاوە`` بنێتەوە. کۆمەڵەش، حیزبی دێمۆکراتی تەنانەت بە زرِدایکیش قبووڵ نەبوو و سیاسەت و بگرە هەبوونیشی وەکوو لەمپەر لە سەر ڕێگای گەشەکردنی خەباتی خۆی لە قەڵەم دەدا.

دژ کردەوەی حدکا لە بەرامبەر هەڵوێستی کۆمەڵەدا ئەوە بوو کە بە هەر نرخێک بێ بە کۆمەڵە بسەلمێنێ بۆ هەبوونی خۆی دەبێ ڕێز لە برامەزنیی حدکا بگرێ. هاوپەیمانێتی و دوایەش یەکگرتنەوەی کۆمەڵە لە گەڵ گرووپی زێدە توندڕەوی سەهەند، ڕکابەرایەتیی کۆمەڵەی لە گەڵ حدکا خستە قۆناغی دوژمنایەتی ئایدیۆلۆژییەوە وپێوەندی ساردی دوولایەنەی بەرەو پێکهەڵپڕژانی ڕاستەوخۆ برد. چۆنیەتیی هەڵس و کەوتی حیزب لە گەڵ کۆمەڵە ئەو دوژمنایەتییەی قووڵتر کردەوە

و بەرەو ئاقارێکی پڕ کارەساتی ڕاکێشا. یەکەم ئەنجامەکانی ئەو دژکردەوانە گرژی و ئاڵۆزیی پڕش و بڵاوی کاتی و سنووردار لە نێوان دوو لایەندا بوو. بەڵام ئەو گرژییە، زۆری نەخایاند و سەرئەنجام بوو بە هۆی هەڵگیرسانی شەڕێکی هەمەلایەنەی نێو خۆیی. هەر دوو لایەن لە گەرمایی شەڕ لە دژی کۆماری ئیسلامیدا، لوولەی چەکەکانیان بەرەو ڕووی یەکتر وەرسووڕاند و بەم شێوەیە تووشی شەڕێکی خوێناوی بوون. نزیك بە ٥ ساڵ شەری نێوخۆیی بوو بە هۆی لە دەستدانی گیانی سەدان ڕۆڵەی کورد، برینداربوونی سەدان پێشمەرگەی دیکە و لەدەستدانی لانی کەم نیوەی پوتانسیەلی تێکۆشانی بزووتنەوە.

لە کاتێك دا کە شەڕی نێوان حیزب و کۆمەڵە، توانایی و کاریگەریی بزووتنەوەی کوردی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان بە شێوەیەکی دیار سنووردار کردبوو، لە ساڵی ١٣٦٧دا حیزبی دێمۆکرات تووشی لێکترازانێکی گەورە هات. دوبارە ناکۆکی، شەڕێکی نوێی نێوخۆیی و کارەساتێکی خەمبارتر سەری هەڵداوە. دوای ماوەیەك هەر دوو بەشی حیزبی دێمۆکرات لە گەڵ کۆمەڵە ئاگربەسیان ڕاگەیاند، بەڵام ئەو جار تواناییەکانیان لە دژی یەکتر خستەوە گەڕ. شەهیدبوونی دوو ڕێبەری کاریزماتیکی حدکا؛ دوکتور قاسملوو و دوکتۆر شەرەفکەندی، کۆتایی هاتنی شەڕی ئێران و عێراق، ڕووداوەکانی عێراق و شکڵ گرتنی بەڕێوبەریی خۆماڵی لە باشووری کوردستان، یەکگرتنەوەی دووبارەی دوو بەشی حیزبی دێمۆکرات، نیشتەجێ بوونی یەکجاریی هێزەکانی کوردی ڕۆژهەڵات لە باشووری کوردستان و هتد، زنجیرە ڕووداوێك بوون کە کاریگەریی ڕاستەوخۆیان لە سەر بزووتنەوەی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان دانا و دوبارە دیمەنی سیاسیان گۆڕی.

پاش ڕاوەستانی بە کردەوەی شەری چەکدارانەی حیزب و ڕێکخراوەکانی دیکە لە دژی دیکتاتۆریی کۆماری ئیسلامی لە نێوەڕاستەکانی دەیەی ٩٠دا، هێڵی خەباتی چەکداری ڕاوەستانی بە خۆیەوە بینی لە کاتێك دا کە هێڵی تێکۆشانی سیاسی بۆ هێزەکانی بەشدار لە خەباتی چەکدارانەدا دەرفەتی گەشەکردنی پێ نەدرا. بەم شێوەیە تێکۆشانی بزووتنەوەی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان، بە کردەوە کەوتە ژێر سێبەری بزووتنەوەی چالاکتری کورد لە باشوور و دواتریش لە باکووری

کوردستاندا. نزیکەی دوو دەیە ڕاگرتنی شەری چەکدارانە، بە بێ ئەوەی دەرفەتی خەباتی سیاسی لە نێوخۆی وەڵات دا بخوڵقێ، دوو حیزبی سەرەکیی ڕۆژهەڵاتی کوردستان؛ حیزبی دێمۆکرات و کۆمەڵەی لە گەڵ کۆمەڵە گرفتێکی نوێی نێوخۆیی ڕووبەڕوو کرد کە دوبارە چەندین لێکترازانی لێ کەوتەوە. لە لایەکی دیکەشەوە ڕکابەرێکی نوێ، ئەوجارە لە ژێر کاریگەریی خەباتی کورد لە باکووری کوردستان پێی نایە گۆڕەپانی سیاسەتی ڕۆژهەڵاتی کوردستان، ڕکابەرێك کە هاوبەندی و پشتیوانیی ڕاستەوخۆی پارتی کرێکارانی کوردستانی لە گەڵ بوو و تەحەممولی بۆ حیزبی دێمۆکرات و کۆمەڵە بە هەموو لق و باڵەکانیانەوە سەخت بوو.

گرفتی پێکەوە کارکردن وێڕای گۆڕانی پارادایم

ئێستاش سایکۆلۆژیی ڕێکخراوەیی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا کە لە لایەکەوە کاری سیاسی و حیزبی بە چڕی بە خەباتی چەکدارانە یا بیرۆکەی خەباتی چەکدارانەوە گرێ دەدا، و لە لای دیکەشەوە کارێکی کردووە کە هەر حیزبێك خۆی بە ``تەنیا`` نوێنەر و ڕێکخەری ``ڕاستەقینەی`` داخوازە سیاسی و نەتەوەییەکانی گەلی کورد لە قەڵەم بدا و ئامادە نەبێ ئەو ``متمانەیە`` لە گەڵ هیچ لایەنی دیکە بەش بکا. واتا حیزبایەتی و خەباتی چەکدارانە یا بیرۆکەی ئەو خەباتە بە شێوەی ڕاستەوخۆ پێکەوە گرێدراون و هزری یەکەم بوون، تەنیا لایەنی پاك و دڵسوزبوون و نوێنەرایەتی و ڕێبەرایەتیکردن بە تەواوی بالی بە سەر گوتاری زاڵ بە سەر پێوەندیی ڕێکخراوەکانی بەشدار لە بزووتنەوەدا کێشاوە. ئەگەر بەشێکی ئەو بیرۆکە و گوتارە پێوەندیی بە ڕەوشی زاڵ بە سەر کوردستانەوە هەبێ، بەشەکەی دیکە وەك لێگەر یا چالشی نێوخۆیی بزووتنەوەی کورد بە حیساب دێ.

کاتێك چەک و ڕادەی هێزی چەکدار یەکەم و تەنیا قسەی بە برەو لە مەیدانی سیاسەتی کوردەواری بکا و هیچ لایەنی خاوەن چەك ئامادە نەبێ متمانە بە لایەنێکی دیکە کە لە هەمان دیمەنی سیاسی دا چالاکە بکا، ئاساییە کە داسەپاندنی هێژێمۆنی یا سەردەستکردنی ڕوانگەی تاکە حیزب باڵ بە سەر هەوو جووڵانەوەدا بکێشێ. واتا لە هەل و مەرجێکدا کە چەک و ڕادەی توانایی سەربازی

کاریگەرترین و تەنانەت ڕەنگە تەنیا گۆڕەک (Variable)ی بڕیاردەر لە سیاسەتی نێوخۆیی کوردیدا بن، ئاساییە کە پێکەوەکارکردن و بڕیاری هاوبەشیش لە دەوری ئەو گۆڕەکەدا بخولێتەوە و باسکردن لە هەموو فاکتۆرەکانی دیکەی پێکەوە کارکردن تەنیا لە چوارچێوەی قسەدا بمێنێ. بۆیە ئێستا دەبینین کە بە کردەوە دیارترین و ڕەنگە تەنیا پێوانە بۆ بەشداری کردن، هاوکاری و هاوهەڵوێستبوون لە گەڵ بزووتنەوەی کوردستان، بە ڕادەی دووری کردن، خۆپەرێزی یا نزیکبوونەوە بەو هێزانەوە گرێ دراوە کە زیاترین و کاریگەرترین هێزی چەکداریان لە مەیدانی تێکۆشان لە دژی دەسەڵاتی زاڵ بە سەر وەڵاتدا هەیە.

ڕەوشی زاڵ بە سەر پێوەندیی نێوان حیزبە کوردستانیەکان دا، ئەوەمان بۆ دەردەخا کە تەنانەت لەو چوارچێوە سنووردارانەش دا کە دەرفەتی هاوکاری و هاوتەریبکردنی سیاسەتی کوردی دەڕەخسێ، پێکەوەکردن و فرەچەشنی یا پلۆرالیزمی سیاسی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان دا ئەزموونێکی زۆر لاواز، لەرزۆک و خۆنەگرە. وێڕای دەیان ساڵ ئەزموونی جیاوازی حیزبایەتی، تێکۆشانێکی سیاسی دوور و درێژ بەو نرخە گرانەوە کە تا ئێستا لە خەبات بە دژی دەسەڵاتی بیانیی زاڵ بە سەر کوردستاندا دراوە، جارێ بیرۆکەی پێکەوە کارکردن، وتووێژ لە سەر ڕەوتە سیاسیەکان، گەیشتن بە بڕیاری هاوبەش و هتد لە نێوان حیزبە کوردستانیەکاندا یا نامۆیە یا بە مومکین نازانرێ تا کاری لە سەر بکرێ. تەنانەت لە چوارچێوەی خودی ڕێکخراوە حیزبیەکانیش دا بڕیاری بە کۆمەڵ زۆر جار هەر ڕەنگی ڕووکەش و ڕواڵەتی هەیە و لە بواری جەوهەرییەوە نەکەوتۆتە چوارچێوەی سیستێمێکی دامەزراو و بە سازی کراوەوە (Institutionalized). بە کردەوە، پێوەندیی نێوان حیزبەکان یا سنووردارە، یا ڕووکەش و بێ بنەما. تەنانەت ڕێکەوتننامەکان، هاوپەیمانی یا هاوکارییەکان، سەرلێدان و میوانداری و هەڵوێست لە گەڵ یا لە بەرامبەر یەکتریشدا کاتی، لەرزۆک و لێڵن.

ئەمڕۆ دوو هێزی سەرەکیی بزووتنەوەی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان؛ حیزبی دێمۆکرات و کۆمەڵە لەت لەت کراو و لێکترازاون. هەر کام لە باڵە جیابووەکانی ئەو دوو هێزە، خۆی و تەنیا خۆی بە لایەنی بەرهەق دەزانێ و لایەنی دیکە بە تاوانباری پێکهێنانی ڕەوشی ئێستا لە قەڵەم دەدا. هەر دوو هێز هێشتاش بە پیوان و مەرجەکانی خەباتی چەکدارانەی ساڵەکانی هەشتا سیاسەت دەکەن و

ئێستاشی لە گەڵ بێ، ویستێکی ئەوتۆیان بۆ گۆڕانکاری لە سیستەمی حیزبی و پیوانەکانی پێکەوەکارکردن لە خۆیان نیشان نەداوە. پەژاك لە دوئالیزمێکی سیاسی (lismpolitical dua) و هزریدا دەژی و لە نێوان گوتاری نەتەوەیی و ئایدیۆلۆژیی ڕەخنەگر لە پیوانە نەتەوەییەکاندا دەخولێتەوە؛ لە لایەکەوە باس لە یەکیەتی نەتەوەیی و پێویستی پێکەوە کارکردن دەکا و لە لای دیکەشەوە هەموو هەوڵ و تەقەلاکانی بۆ جێگیرکردنی هێژێموونی ڕێکخراوەیی و زاڵ کردنی ئایدیۆلۆژیی خۆی وەکوو تاکە ئایدیۆلۆژیی ``ڕزگاریدەر`` خستۆتە گەڕ.

تاکی کورد، ڕووناکبیران، ڕێکخراوەکانی غەیرە حیزبی و هتد بە هیند ناگیرێن و لە هەر ڕادەربڕینێك دا بە بێڕەحمانەترین شێوە دەکەونە بەر هێرش. کۆمەڵێك هێز و گرووپی دیکە کە بە کردەوە بە دەیان ساڵ توانیویانە هەبوون و ڕاوەستانی خۆیان لە گۆڕەپانەکانی خەبات دا بپارێزن، پەراوێز دەخرێن، بە هیند ناگیرێن و بە بیانووی بچووك بوونەوە یا نەبوونی سەربەخۆییان لە دەرەوەی بازنەی ئیحتیمالیی دیالۆگی نەتەوەییدا ڕادەگیرێن. بە تایبەت خۆبواردن لە دیالۆگی ڕاستەوخۆ لە گەڵ پەژاك بە بیانووی ناسەربەخۆیی سیاسی و بەستراوە بوونی ئەو ڕێکخراوە بە هێڵی گشتیی سیاسەتەکانی پ ك ك ەوە کێشەیەکی جیددی لە سیاسەتی کورد لە ڕۆژهەلاتی کوردستاندایە.

مەسەلەی یەکتر قبووڵ نەکردنی حیزبەکان و خۆبواردنیان لە هاوکاری و دان پێنەنان بە هەبوون و سەربەخۆیی یەکتر کێشەیەکی جیددی سیاسیە کە دوورەدیمەنی چارەنووسی گەلی کورد لە ڕۆژهەلاتی کوردستاندا لێل دەکا. ئەو گرفتە تەنیا داوێنی لق و پۆپە لێکترازاوەکانی یەك بنەماڵەی حیزبی ناگرێتەوە و کێشەیەکی گشتگیرە. خۆبواردن لە ناوهێنانی یەکتر، بایکۆت و پێکەوە قسە نەکردن، تاوانبارکردنی یەکتر بە ناشیاوترین هەڵوێست و تەنانەت هاوتەریب کردنی یەکتر لە گەڵ دوژمنی هاوبەشیان، لە ڕکابەرایەتی بەدەر بووە بە دیاردەیەکی مەترسیدار و هۆکارێك بۆ پەرەپێدان بە پرش و بلاویی لە نێو بزووتنەوە و کۆمەڵگای کوردستاندا تا ئێستا لەو دەگمەن دەرفەتانەدا کە هێندێك لە هێزەکانی کوردی ڕۆژهەلات پێویست بووە تا پێکەوە هاوکاری بکەن یا

هەڵوێستێکی هاوبەش بگرن، یا هاوکاریان بە مەبەستی ڕکابەرایەتی لە گەڵ لایەنێکی دیکە بووە یا جێگە لێژکردن بە لایەن یا باڵێك کە پێشتر پێکەوە یەك قەوارەی حیزبیان پێك دەهێنا. . لەو سۆنگەیەوە پەروەردەی حیزبیشی قاڵبێکی پێك هێناوە کە بەشێکی بەرچاو لە پوتانسیەلی ئەندامانی حیزبەکان تەرخان کراوە بە دژایەتیکردنی یەکتر و لێدان و کوتانی هەموو ئەو تاك و ڕێکخراوانەی کە لە قاڵبی دیاریکراوی ئەوان دا جێ ناگرن.

ئەو شێوە هەڵس و کەوتە لە کاتێکدایە کە هێزەکانی کورد لە ڕۆژهەلاتی کوردستان ناتوانن چاو لەو ڕاستیە بقووچێنن کە لە دەیەی ڕابردوودا کۆمەڵگای کوردستان ئاڵۆگۆڕێکی دیاری بە سەردا هاتوە. تێکنۆلۆژیی ڕاگەیاندن دەرگای زانیارییەکی زیاتری بە ڕووی کۆمەڵگادا کردۆتەوە و هەلی بۆ بەکارهێنانی زنجیرەیەك کاناڵی نوێ بۆ پێوەندی گرتن و دانانی کاریگەری لە سەر کۆمەڵگا ڕەخساندوە. باس لە سەر تێئۆریی جیاوازی سیاسی، سەرهەڵدانی بزووتنەوەی ژنان، ژینگەپارێزی و کۆمەڵە پیشەییەکان، هاتنەگۆڕێی مۆدێلی جیاوازتری بەڕێوەبەری و سەرهەڵدانی چەمکی نوێی سیاسی و کۆمەڵایەتی کارێکیان کردوە کە جەوهەری سیاسەتکردن و حیزبایەتی پێویستی بە گۆڕان و چاکسازیی بنەڕەتی بێ. لە بوارەکانی ئابووری، کولتووری، کۆمەڵایەتی، وێژە و ڕۆشنبیریشەوە ئاستی زانیاریی کۆمەڵگا گەشەی سەندوە. شێوەی بیرکردنەوە، تێڕوانین و هەڵسەنگاندنەکانی ئێستا نیشانەی گۆڕان و وەدەرکەوتنی پارادایمێکی نوێن کە پێویست دەکا لە سیاسەتی حیزبەکانیش دا ڕەنگ و دەنگ بداتەوە.

داخوازیی بەرەی نوێ دەتوانێ لە گەڵ ئەو بەرهەمەی کە بەرەی پێشووی ڕێبەرانی سیاسی لە سەر بنەمای پارادایمی ساڵەکانی ٨٠ و ٩٠ پێشکەشی دەکەن نەگونجێ. بەڵام بە کردەوە دەبینین کە دژکردەوەی حیزبەکان لە بەرامبەر گۆڕانکارییەکاندا پێداگریی چڕتر لە سەر زێهنیەتی زاڵ بە سەر سیاسەتی کوردی لە ساڵەکانی ٨٠ دایە کە زێهنیەتێکی هێژێموونیخواز و خۆ بە برامەزن زانین بوو. بۆیەش دەبینین کە لە بەرامبەر ئەو پێداگرییەدا، شێوەیەکی نوێی مەترسیداری پرش و بڵاوی،

ئەمجارە لە ئاستی خۆپەسندیی تاك یا بە شێوەی سەرهەڵدانی چەند جەمسەری لە نێو تێکۆشەرانی کوردستاندا دەستی پێکردوە.

گۆڕانی گۆڕەکە کاریگەرەکان لە سەر دیمەنی نوێی سیاسی

لە گۆڕانکارییە سیاسیەکانی ناوچەدا، تا ئێستا وا باو بووە کە هێزە خاوەن بەرژەوەندییەکان لە کاتی داڕشتنی ستراتێژیی درێژخایەنی سیاسی و داڕشتنی پلان بۆ پاراستنی بەرژەوەندی نەتەوەییان یا باسی "کارتی کورد" دەکەن یا ئەگەر بە فەرمیش نەبێ، بە کردەوە لە سەر کاریگەریی پوتانسیەلی کورد لە سەر بەرنامەکانیان حیساب دەکەن. بەڵام لە پارسەنگی هێز و لە کاتی بڕیارداندا کەمتر وابووە کە کورد لایەنی خاوەن قسە یا یەکلاکەرەوەی گۆڕانکارییە سیاسیەکانی ناوچە بووبێ. بە دوای چەندین دەیە ڕاپەڕین و سەرکوت، ئێستا نیشانەکانی گۆڕان لەو پارسەنگ و ستاتوو سیاسیەدا وەدەردەکەون. پاش سەردەمی شەڕی یەکەمی جیهانی، ئەوە یەکەم جارە کە بە شێوەی هاوکات لە هەموو پارچەکانی کوردستان دا بزووتنەوەیەکی خاوەن پوتانسیەلی ڕێکخستنی جەماوەر لە سەر هێڵی نەتەوەیی هەیە کە لە ئاستی ناوچەیی و نێونەتەوەییدا حیسابی لە سەر دەکرێ و بە کردەوەش نیشانی داوە کە دەتوانێ کاریگەریی ڕاستەوخۆی لە سەر گۆڕانکارییەکانی ناوچەدا هەبێ. لە دوو بەشی باشوور و ڕۆژئاوای کوردستان دا کورد دەوری یەکلاکەرەوە لە چارەنووسی سیاسی وەڵات دا دەگێڕێ، لە باکوور خەباتێکی فرەڕەهەند و دژوار لە گۆڕێیە و لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان داخوازی نەتەوەیی بووە بە هێما و سەمبولی خۆڕاگریی خەڵک لە بەرامبەر دەسەڵاتی کۆماری ئیسلامی دا.

ئێران بە هۆی زێدەڕەوییەکانیەوە لە پەرەپێدانی شەری مەزهەبی و دەوری کاوڵکەری لە ئاریشەکانی هەرێمی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست، عێراق لە بەر لەت لەتبوونی بە سەر چەندین یەکەی دژبەر و ناکۆك، سووریيە بە هۆی شەری وێرانکەری نێوخۆیی و تورکیەش لە بەر زیگزاکی ئەردۆغان لە کایەی سیاسی و شەڕ و ئاڵۆزییەکانی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاستدا لە گەل قەیرانی جیدی بەرەوڕوون. ڕۆژئاوا و ئامریکا کە خاوەنی هێزی بڕیاردەر و یەکلاکەرەوە لە کێشە سیاسیەکانی جیهان دان،

ئێستا هاوکات لە هەموو دوژمنانی کورد تووڕەن و بە گەرمی سەیری هێز و تواناییەکانی بزووتنەوەی کوردستان دەکەن. بە شێوەیەك کە نیشانەکانی هەبوونی بەرژەوەندیی هاوبەشی گەلی کورد و هێزە بڕیاردەرەکان لە ئاستی نێونەتەوەییدا بە ڕوونی لە بەرچاون.

دەسەڵاتی خۆماڵیی کورد لە باشووری کوردستان لە ماوەی دوو دەیە دەسەڵاتی خۆیدا، پاش تێپەڕ کردنی قۆناغی دژواری ئاڵۆزییە نێوخۆییەکان، ئێستا توانیویەتی وردە وردە لە سەر پێی خۆی ڕابوەستێ و لە ئاڵوگۆڕەکانی ناوچە دا ببێ بە خاوەن قسە و لایەنێکی بە هێز. بە تایبەت لە بواری پاراستنی ئاسایش و گەشەی ئابوورییەوە باشووری کوردستان، لانیکەم بەر لەوەی کە قەیرانی ئەم دواییانەی دارایی بەرئەستۆی بگرێ، ببوو بە نموونەی هەرە سەرکەوتوو لە ناوچەدا. کردنەوەی دەرگای بازرکانی بە ڕووی کۆمپانیەکانی تورکیەدا و ڕەخساندنی دەرفەت بۆ کار و بازرگانی بۆ هاووەڵاتیانی ئەو وەڵاتە بە شێوەیەك کاریگەری لە سەر بازار و وەزعی ئابووری تورکیە داناوە کە ئەو وەڵاتە ناچار بێ پێگەی کوردی باشوور لە دانوستانە سیاسیەکانی ناوچەدا بپارێزێ. هەر چەند مەبەستی سەرەکیی تورکیە بە کار هێنانی هێزی کورد لەو بەشەی وەڵات بۆ بەربەستکردنی خەباتی نەتەوەیی لە باکووری کوردستان بێ، بەڵام بەرژەوەندیی هاوبەشی ئابووری کارێکی کردوە کە دەسەڵاتی کوردی لە باشوور، بە بێ خۆ تێوەگلاندن لە کێشەی تورکیە لە گەڵ بزووتنەوەی کورد لە باکووری کوردستانیش هەر وەك لایەنێکی گرینگی سیاسی لە لایەن تورکیەوە حیسابی لە سەر بکرێ.

هاتنە سەرکاری دونالد ترامپ و پێداگریی مۆرە سەرەکیەکانی بەڕێوەبەریی نوێی ئامریکا لە سەر پێداچوونەوە بە شێوەی هاوپەیمانێتی و پاڵپشتی کردن لەو هێزە سێکۆلار و گۆڕانخوازانەی ناوچە کە بۆ بەرژەوەندیی هاوبەش لە دژی بنئاژۆیی، توندئاژۆیی و سەرەڕۆیی مەزهەبی تێدەکۆشن، دیارترین گۆڕەك لە سیاسەتی نێونەتەوەییدایە کە کاریگەریی ڕاستەوخۆی لە سەر شکڵ گرتنی هاوبەندییە نوێیەکانی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست دادەنێ. بە لە بەرچاوگرتنی ئەو ڕاستیە کە هەر دوو جەمسەری سوننە بە سەرۆکایەتیی دەوڵەتی ئیسلامی داعش و شیعە بە سەرۆکایەتی کۆماری ئیسلامی ئێران دوو ڕووی یەك کێشەن، ئیمکانی هاتنە ڕۆژەڤی پشتیوانیی بەرینتر و فرەلایەنتری

نێونەتەوەیی لە هێزە سکوولار و دێمۆکراتەکان زیاتر دەکا. پێشبڕکێی ڕووسیە و ڕۆژئاوا، تێوەگلانی ڕاستەوخۆی ئێران، تورکیە و عەرەبستانی سعوودی لە زەلکاوی سووریەش دا کاریگەریی ڕاستەوخۆیان لە سەر ئەو گۆڕەکە دەبێ. هەرچۆنێك بەرە و هاوپەیمانیەکانی ناوچە زوو زوو گۆڕانیان بە سەر دێ و بەرژەوەندییەکان هەر جارێ بە شێوەیەك دەپارێزرێن، هەر بەو شێوەیەش گێژەلۆکەی سیاسیی ناوچە هەر جارێ ڕوو لە لایەك دەکا و ئیمکانی پێکهاتنی دەرەتانێکی زیاتر بۆ پشتیوانیی نێونەتەوەیی لە بزووتنەوەی کورد لە ڕۆژهەلاتی کوردستان دەرەخسێنێ.

ئێران بە نواندنی زەبر و زەنگی لە ڕادەبەدەر، تا ئێستا توانیویەتی بە ڕواڵەت خۆی لە کاریگەریی ڕووداوەکانی ناوچە بپارێزێ، بەڵام کۆماری ئیسلامی لە مۆتەکەی بەردەوامی ڕاپەرینی جەماوەری لە دژی دەسەڵاتی خۆیدا دەژی. بە تایبەت ئێستا کە هەست پێ دەکا دوور نیە پەڕ و باڵەکانی لە ناوچەدا کۆ بکرێنەوە و لە داهاتوودا سنووری مانۆڕدانی لێ بەرتەسک بکرێتەوە، هەوڵ دەدا تا دەکرێ ئەو هێز و لایەنانەی کە خاوەنی پوتانسیەلی بەربڵاوبوون و گەشەکردنن لە خۆی ڕاست نەکاتەوە. گۆشەگیر کردنی کەسانی وەکوو ڕەفسەنجانی بەر لە مردنی، ڕێگاگرتن لە خاتەمی بۆ بەشداری کردن لە تازیە و ناشتنی ڕەفسەنجانی دا و پێشگیری کردن لە کەسانی ڕەخنەگر لە دەسەڵاتی بێ ئەم لاوئەولای وەلی فەقی بۆ خۆکاندیدکردن بۆ پۆستی سەرۆک کۆماری، هەڕەشەی ڕاستەوخۆی سوپای پاسداران و بەسیج لە خەڵک و لایەنە گۆڕانخوازەکان و ئامادەباشیی سوپای پاسداران پاش جموجووڵی دیارتری هێزەکانی کورد لە هاوینی ڕابردوو لە ڕۆژهەلاتی کوردستاندا دەریدەخەن کە ڕێژیمی ئێران ئێستا زۆر لە جاران زیاتر لە داهاتووی خۆی نیگەرانە. بە هێزبوونی ئەو نیگەرانیە هاوکات لە گەڵ مەترسیی ڕووخان یا لاوازیی هاوپەیمانەکانی کۆماری ئیسلامی لە ناوچەدا، ڕێژیم ناچار دەکا کە قورسایی هێزی بەرگری لە بەرژەوەندییەکانی خۆی لە دەوری ناوەندە سەرەکیەکانی دەسەڵات کۆ بکاتەوە.

لە ئاستی نێونەتەوەییدا پرسی دەوری کورد لە ئاڵوگۆڕە سیاسیەکانی ناوچەدا ڕۆژ بە ڕۆژ زیاتر دەکەوێتە ڕۆژەڤی هێزە خاوەن نفووزەکانەوە و توانایی کورد بۆ پاراستنی بالانسی سیاسی لە ناوچە

دا دەکەوێتە بەرباس. بە شێوەیەک کە هەڵوێستی بزووتنەوەی کورد دەتوانێ لە سەر جێگیربوون یا بێ ئێستقراری سیستەمە سیاسیەکان دەور بگێڕێ. بۆیە ئێستا بەر لەوەی مەسەلەی تێکشکاندن و لە نێوبردنی هێزی کورد لە ڕۆژەڤ دا بێ، مەسەلەی هەڵوێستی کورد و جێگرتنی بزووتنەوەی کورد لە یارییە سیاسیەکانی ناوچەدا پرسی سەرەکییە.

لە کاتێک دا کە بۆ یەکەم جار هەر چوار دەوڵەتی دەسەڵاتدار بە سەر کوردستان دا یا لە ئاڵۆزیی دژواری نێوخۆییدان یا مەترسیی تێوەگلان لە ئاڵۆزییەکانی ناوچەیان لە سەرە و کەمتر بۆیان دەگونجێ وەکوو جاران لە دژی بزووتنەوەی کوردستان هاوکاریی ڕاستەوخۆی یەکتر بکەن، دەرفەت بۆ بزووتنەوەی نەتەوەیی کورد ڕەخساوە کە ئەو جارە بۆ خۆی کارتی سیاسەتی خۆی بە دەستەوە بگرێ. هەلومەرجی هەنۆکەیی، هەر دێ و زیاتر وێکچوون لە گەڵ ئەو ڕەوشە سیاسیە پەیدا دەکا کە پاش شەری یەکەمی جیهانی لە ناوچەی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست بە گشتی و پاش شەڕی دووهەم لە ڕۆژهەڵاتی کوردساتندا هاتە پێش. ئەمڕۆ پاش دەیان ساڵ، یەکەم جارە کە دوبارە کورد پوتانسیەلی بەهێزبوونی هەیە و دەرفەتی ئەوەی کەوتۆتە دەستی تا لە بواری سیاسیەوە لە سەر پێی خۆی ڕابوەستێ، لە حاڵێک دا کە ژێر پێی دەوڵەتە دەسەڵاتدارەکان لێژ بووە.

بە کارهێنانی هەر یەك یا کۆی ئەوگۆڕەکانەی لە سەرەوە باسیان کرا بۆ بەهێزکردن و بەرەوپێش بردنی بزووتنەوەی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان کاتێك بەرهەمی دەبێ کە هێزەکانی بەشدار لە بزووتنەوەدا توانایی پێکەوەکارکردن و داڕشتنی پلانی هاوبەشیان بێ. چونکە هەبوونی فرەچەشنی سیاسی بە بێ توانایی خۆگونجاندن لە گەڵ کۆمەڵێك پیوان و میکانیزم بۆ دیاریکردنی پێوەندیی دوو و چەند لایەنە، لە جیاتی ڕەخساندنی دەرەتانی گەشەکردن، دەتوانێ ببێتە هۆی ئاڵۆزی و ئاریشەی زیاتر. لە ڕەوشێکی ئاوادا دەکرێ هەموو ئەو گۆڕەکانە لە دژی بەرژەوەندییەکانی کورد وەگەڕ بکەون و ببنە لەمپەری سەر ڕێگای بەرەوپێش چوونی بزووتنەوە.

پێویستیی پێکەوە کارکردنی هەموو لایەنەکانی بەشدار لە بزووتنەوەی کوردستاندا

ڤەبوونی دەرگا نوێیەکان، بە مانای کرانەوەی دەرگایەکی ئەمین بۆ چارەسەریی یەکجاریی پرسی کورد نیە. هاوکات لە گەڵ دەرفەتەکان، زۆر مەترسیی گەورەش هەڕەشە لە وەزعی سیاسی کورد بە گشتی و بە تایبەتیش ئەو دەستکەوتانە دەکەن کە تا ئێستا وەدەست هاتوون. ئەزموونی باشوور لە بەر دەم تاقیکارییەکی مێژوویی دایە، لە ڕۆژئاوا هەموو کاتێک مەترسیی ئەوە هەیە کە کورد لە نێوان بەردئاشی دەسەڵات و ئۆپۆزیسیۆن دا گیر بکا و ببێ بە قوربانی. ڕەوتی سیاسی لە باکوری کوردستان بەرەو ئاقارێکی مەترسیدار بە ئەنجامێکی نادیارەوە دەچێ. لە ڕۆژهەڵات مەترسیی توندتر کردنی سەرکوت لە دژی خەڵکی ئاسایی ڕۆژ بە ڕۆژ پتر پەرە دەستێنێ. بە کورتی هەموو ئەو دەرفەتانەی کە وەکوو پوتانسیەلی بە هێزبوونی پێگەی سیاسی و ستراتێژیکی بزووتنەوەی کوردستان خۆیان دەنوێنن، دەتوانن لە هەمان کاتیشدا وەکوو تەڵەیەکی پڕ لە مەترسی، کورد بخەنە تاریکە چاڵێکی دیکەی ئاڵۆزییەکانەوە. نەبوونی ستراتێژیی بە سازیکراو یا نهادینەی نەتەوەیی زەمینە بۆ دەوری نەیەنیی ئەو مەترسیانە لە سەر چارەنووسی کورد خۆشتر دەکا. بۆیە ئێستا گەلی کورد لە هەموو پارچەکانی کوردستان پتر لە هەموو ساتەکانی دیکەی ژیانی هاوچەرخی سیاسی پێویستی بە کاری هاوبەش بۆ بەهێزکردنی تواناییەکانی لە پێناو دیاریکردنی چارەنووسی خۆیدا هەیە . یەکەم هەنگاوی پێویستیش لەو ڕێگایەدا داڕشتنی ستراتێژییەکی هاوبەش بۆ پێکەوەکارکردن لە چوارچێوەی پرسی نەتەوەییدایە. بۆ ئەو مەبەستە، خۆ دەربازکردن لە قاڵبە داڕێژراوەکانی پێشوو و بیرکردنەوە لە ئاستێکی بەرینتردا زۆر گرینگە. چونکە گۆڕانکارییەکانی ئێستای ناوچە دووبارە سەلماندیان کە گەڕان بە شوێن چارەسەری لە ئاستێکی سنووردار و لە چوارچێوەی تاکە حیزبدا دەتوانێ هەموو کاتێك سەرهەڵدانەوەی ناکۆکی و کێشەی نێوخۆیی لێ بکەوێتەوە.

بۆ کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان پەلە کردن لە ڕێکخستنەوەی نێوماڵی خۆی و داڕشتنی ستراتێژییەکی نەتەوەیی سەرووحیزبی ئێستا لە هەر سەردەمێک زیاتر پێویست دەکا و بووە بە پرسێکی چارەنووسساز. چونکە بۆ دووبارە کەوتنەوەی ڕۆژەڤی سیاسیەوە، ڕۆژهەڵاتی کوردستان پێویستی بە قەڵەمبازێکی بە بەرنامەوە هەیە تا هەم بتوانێ پشتیوانیی نێونەتەوەیی وەدەست بێنێ و هەمیش گڕ و تینێکیی نوێ بە خەباتی جەماوەری ببەخشێ و دوبارە هیوای ئازادی

بگەڕێنێتەوە نێو خەڵکەوە. تەنیا لەو حاڵەدایە کە هێزەکانی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان جێگە و پێگەی شیاوی خۆیان لە ڕەوتە سیاسیەکانی ناوچە دا دەبیننەوە و لە داڕشتنی ستراتێژیی هاوبەشی نەتەوەییدا دەبنە خاوەن قسە.

مەرجەکان و میکانیزمی پێکەوە کارکردن

باس کردن لە پێکەوە کارکردنی لایەنە سیاسیەکان یا لێکدانەوەی شێوەی دیاریکردنی میکانیزمێك بۆ چۆنیەتیی هەڵس و کەوتی لایەنە ڕکابەرەکان لە گەڵ یەکتر ناکرێ لەو ڕەوشە سیاسیە جیا بکرێتەوە کە بە تەواوی باڵی بە سەر وەڵاتدا کێشاوە و ڕێگا نادا حیزبە کوردستانیەکان بە سەربەستی و لە چوارچێوەی یاسایی و لە نێوخۆی وەڵاتدا تێکەڵاوی ڕەوتی بڕیاردانی سیاسی ببن. ئەوەی دیارە بەرنامەی بەشی هەرە زۆری حیزبەکان لە دەوری دوو هێڵی گشتی و زیاتر تێئۆڕیك دا دەخولێتەوە کە یەکێکیان داخوازی مافە نەتەوایەتی لە چوارچێوەی کەم تا کورتێك وەك یەکدایە و ئەوی دیکەیان تێڕوانینێکی زەینی بۆ کۆمەڵێك پرسیاری پێوەندیدار بە ژیانی خەڵک و کۆمەڵگاوە. شێوەی ژیان و بەڕێوەبەریی حیزبەکان لە نێوخۆی بنکەکانیاندا، ئەو گومانە زیاد دەکا کە بەرنامەی سیاسی حیزبەکان، تەنانەت لەو شوێنانەی کە توانایشیان هەیە جارێ هەر لە چوارچێوەی تێئۆریک و لایەنی تەبلیغاتیدا سنووردار ماوەتەوە و پێشمۆدێل یا پرۆتۆتیپی کۆمەڵگای دڵخوازی بەشی هەرە زۆری حیزبەکان زۆر وەك یەك دەچێ. واتا بە کردەوە هیچ کام لە بوارە جیاوازەکانی دیکەی سیاسەت، بەرنامەی ئوتۆپیك بۆ بەڕێوەبەری وتەنانەت ئایدیۆلۆژی و بەرنامەی حیزبی، لە هەل و مەرجی هەنوکەیی دا نە کاریگەریەکیان لە سەر ڕووداوەکانی دەورووبەر هەیە، نە لە شکڵ پێدانی کۆمەڵگای دڵخوازی ئەوان دا دەورێکی جیاواز لەوەی کە لە هێزەکانی دیکەدا باوە دەگێڕێ و نەش لە هەڵکێش و داکێشی خەباتی نەتەوەیی لە نێو جەماوەردا خاوەن قسەی یەکلاکەرەوەیە.

لەو گۆشە نیگایەوە ناکرێ لە سەر بنەمای بەرنامەی حیزبی و تێڕوانینی ئایدیۆلۆژیکی لایەنەکان، هێڵە سەرەکیەکانی لێکنزیکبوونەوە و لێجیاکەرەوەکانیان بدۆزینەوە. چونکە لە هەل و مەرجی ئێستادا گرینگترین بابەتی سیاسی جێی سەرنج کە دەتوانێ مەسەلی دووری و نزیکی حیزبەکان لە

یەکتر و لەو سۆنگەشەوە شێوەی هاوکارییان دیار بکا، تێڕوانینیان بۆ خەبات لە دژی ڕێژیمی دەسەڵاتدار و بەرنامەی گشتییان بۆ چارەسەریی مەسەلەی نەتەوەییە. بۆیەش دەوری حیزب، پێوەندیی نێوان ڕێکخراوە سیاسیەکان و تەنانەت چۆنیەتیی کاری حیزبیش دەبێ لە چوارچێوەی خەباتی نەتەوەیی دا و بە لە بەر چاوگرتنی کاریگەریی شێوەکاری حیزبی بۆ سەر خەبات لە دژی ڕێژیمی کۆماری ئیسلامی، پرسی نەتەوەیی و دروستکردنی کولتوور و گوتارێکی نوێی نەتەوەیی و دێمۆکراتیك بۆ بزووتنەوەی نەتەوەیی کوردستان دا بخولێتەوە.

ئەگەر هێڵە لێك جیاکەرەوەکان و هێڵە لێك نزیککەرەوەکان لە پێوەندیی نێوان حیزبە سیاسیەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا پێکەوە بەراورد بکەین، بێگومان هێڵە لێك نزیك کەرەوەکان پترن، بەڵام ناکرێ مەترسیی هێڵە لێك دوور کەرەوەکانیش بە کەم بگرین. یەکێك لە سەرەکیترین هێڵە جیاکەرەوەکان لە سیاسەتی کوردیدا دەگەڕێتەوە سەر ئەو جیاکردنەوەیە کە لە سەردەمی دامەزرانی کۆماری کوردستان و لە ژێر کاریگەریی ڕەوشی نێونەتەوەیی ئەو سەردەمەدا شکڵی گرتبوو و بە کردەوە هەرێمی موکریان، ناوەند و بەشێکی سنوورداری باکووری ڕۆژهەڵاتی کوردستانی کردبوو بە ناوەندی سەرەکیی کار و چالاکیەکانی حیزبی دێمۆکرات، لە حاڵێکدا کە هەرێمەکانی باشووری ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە دەرەوەی ئەو سنوورەدا ڕاگیرابوون. هەر ئەو جیاکردنەوە کاریگەریی لە سەر شکڵ گرتنی ڕەوتە سیاسیەکانی دواتر دانا و باشووری ڕۆژهەڵاتی کوردستانی کردە ماکەی شکڵ گرتنی ڕێکخراوی ڕکابەری حیزبی دێمۆکرات، کۆمەڵە. لە ماوەی ٢٠ تا ٣٠ ساڵی دواتردا نە حیزبی دێمۆکرات لە ناوچەی هەڵسوورانی کۆمەڵەدا توانی هەبوونێکی بە هێزی بێ و نەش کۆمەڵە توانی سەردەستیی حیزبی دێمۆکرات لە باقی ناوچەکانی کوردستان بباتە ژێر پرسیارەوە.

دووهەم هێڵ کە دەتوانێ ببێتە لێگەر بۆ حیزبەکانی بەشدار لە جووڵانەوەدا، ڕکابەرایەتیان بۆ جێگیربوون و بەدەستەوەگرتنی جڵەوی سیاسی لەو دەڤەرانەدایە کە لە ڕابردوودا یا لە بزووتنەوەی کوردستاندا بەشدار نەبوون یا حوزوورێکی کەمڕەنگیان لە بزووتنەوە و ڕەوتی وشیاریی نەتەوەییدا

هەبوو. کرماشان، کوردەکانی خوراسان و باکووری ڕۆژهەڵات لە دیارترینی ئەو ناوچانەن. فرەڕەنگیی ئاینی و زاراوەش گۆڕەکی خاوەن کاریگەری لە سەر ئەو هێڵە جیاکەرەوەن. کاریگەری و چالاکبوونی هێزی سیاسی نوێ لەو دەڤەرانەدا زیاتر ئەو هێڵە جیاکەرەوەیە زەق دەکاتەوە.

سێهەم هێڵی جیاکەرەوە پێوەندی بە ئاستی خوێندەواری و ئەو دەرفەتانەی کاری فەرمیەوە هەبووە و هەیە کە ڕێژیمەکانی پێشوو و ئێستا بۆ بەشێک لە توێژی ڕووناکبیر و خوێندەواری کۆمەڵگای کوردستان لە بەڕێوەبەریدا پێکیان هێناوە. لەو ڕوانگەیەوە کە ئەو دەرفەتانە لە باشووری ڕۆژهەڵاتی کوردستان و لە شارە گەورەکانی وەك کرماشان زیاتر خوڵقابوون و تێکەڵاوییەکی زیاتر لە گەڵ دام و دەزگا دەوڵەتیەکان لە هەموو ئاستەکان دا دروست ببوو، دژبەرییەکی ڕانەگەیەندراو لە نێوان پێشەنگانی نەتەوەیی و کاربەدەستە کوردەکانی نێو دەسەڵاتدا سەری هەڵدابوو کە زۆر جار فەرمانبەربوون و خزمەت بە ڕێژیمی دەخستە یەك خانەی هاوسانەوە. ئەو ڕوانگەیە ئێستاش هەر کاریگەریی لە سەر خەباتی سیاسی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا هەیە.

ئەوە ڕاستیەکە کە لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە ماوەی ئەو ساڵانە دا کە خەباتی چەکدرانە دەرفەتی کاری یاسایی لە نێوخۆی کۆمەڵگادا لە حیزبەکان ئەستاندوە، پارادایم گۆڕاوە و چوارچێوەیەکی هێندێك جیاوازتر بۆ بیرکردنەوەی سیاسی، کۆمەڵایەتی، کولتووری، نەتەوەیی و هتد شکڵی گرتوە. ئەو گۆڕانەی پارادیم زەمینە و دەرفەتی بۆ سەرهەڵدانی هێز، هزر و ڕێکخراوی دیکە خۆش کردوە و ئێستا بە کردەوە گۆڕەپانی خەباتی نەتەوایەتی بەرفراوانتر و فرەڕەهەندتر بووە، هەر چەند هێشتاش هەر خەباتی چەکدارانە و بزووتنەوەی چەکداری کاریگەرترین گۆڕەکی شوێندانەر لە سەر ڕەوتە سیاسیەکانە. هەڵس و کەوتی حیزب و لایەنەکانی ئۆپۆزیسیۆنی خاوەن هێزی چەکدار لە گەڵ ئەو هێز و لایەنانەی کە لە ئاکامی گۆڕانی پارادیمدا سەریان هەڵداوە، بۆ دیاریکردنی چوارچێوە و مەرجەکانی پێکەوە کارکردن یەکلاکەرەوەیە.

ئەگەر سەرنج بدەینە هێڵە لێك کۆکەرەوەکان، هێزەکانی کورد ئەوەندە خاڵی بنچینەیی هاوبەشیان هەیە کە بتوانن بە سەر گرفتەکان و هێڵە جیاکەرەوەکاندا زاڵ ببن و پێکەوە بگەنە ستراتێژییەکی هاوبەش لە دژی کۆماری ئیسلامی و بۆ گەشەپێدانی بزووتنەوەی نەتەوەیی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا. سکۆلاریسم، ڕاوەستان لە بەرامبەر ناوەندپارێزیدا، داخوازی مافی نەتەوەیی، پاراستنی مافی ژنان، مافی مرۆڤ و ڕێزگرتن، هەر چەند بە قسەش بێ لە پیوان و پرەنسیپە دێمۆکراتیکەکان کۆمەڵێك نرخ و بەهای هاوبەشن کە دەتوانێ تا سەرکەوتن بە سەر دیکتاتۆریی کۆماری ئیسلامیدا، هەموو هێز و تواناکانی بزووتنەوەی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان پێکەوە گرێ بدا. بە تایبەت بە لە بەرچاو گرتنی ئەو ڕاستیە کە هەموو ئەو هێزە کوردانەی کە خاوەنی هێزی چەکدارن لە سەر ئەو بڕوا هاوبەشەن کە هەبوونی چەك بۆ خۆپاراستن لە بەرامبەر شەڕخوازیی کۆماری ئیسلامیدا پێویستە.

یەکەم هەنگاو، تێپەڕبوون لە خولانەوە لە بازنەی خەباتی ڕابردوودا و هەڵسەنگاندنی دیمەنی سیاسی بە پیوانی دەیەی ٨٠ یە. هێزەکانی بەشدار لە بزووتنەوەیك وردستاندا دەبێ هەبوون و چۆنیەتی کارکردنی یەکتر قبووڵ بکەن و بە کردەوە ڕێز لە پرەنسیپی فرەچەشنی و فرەحیزبی بگرن. کێشە کردن لە سەر و گەشەپێدان بە ناکۆکیە نێوخۆییەکان بە بیانووی جیاوازیی فیکری و ئایدیۆلۆژی یا بە کارهێنانی چەمکی جیاواز بۆ چارەسەری داخوازی نەتەوەیی وێستگەی دروست بۆ دانانی پیوان بۆ هاوکاری و هاوخەباتی نیە. چەمکی وەکوو خودموختاری، فیدرالیزم، کۆنفێدرالیزم، کانتۆنیزم، بەڕێوەبەریی خۆماڵی یا خۆسەری کە وەرگێردراوی دەقاودەقی چەمکی "Communalisme" یا بەڕێوەبەریی خۆجێیی یا هەمان مافی دیاریکردنی چارەنووسە، هەموویان مۆدێلی سیاسین کە دەکرێ بخرێنە بەر باس و موناقشە، هیچیان نە پیرۆزن نە گڵاو و ناکرێ بکرێنە هۆکار بۆ بەردەوامبوونی پرش و بڵاوی.

بە کورتی دەکرێ کۆمەڵە میکانیزمێك بۆ پێکەوە کارکردنی هەموو هێز و تواناکانی بەشدار لە بزووتنەوەی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا دابندرێ کە گرینگترینیان دەکرێ ئەمانە بن:

- دەربازبوون لە گوتار و پڕاتیك یا كردەوەی سیاسی ساڵەكانی ٦٠ هەتاوی كە بە خۆبەناوەند زانین و دانانی مەرجی یەك لایەنە بە بێ لە بەرچوگرتنی ڕەوش و مەرجی لایەنی بەرامبەر بۆ هاوكاری كە كارەساتی ٣ شەری نێوخۆیی لێكەوتەوە.
- قبووڵی پڕەنسیپی فرەچەشنی سیاسی و ڕێزگرتن لە مافی هەموو حیزب، تاك و كۆمەڵ بۆ بەشداری و خەبات كردن لە گۆڕەپانی سیاسی كوردستاندا.
- دووركەوتنەوە لە زێهنیەتی موتلەقگەرا كە هەموو ڕاستیەكان لە لای خۆی و هەموو هەڵەكان لە لای بەرامبەردا كۆدەكاتەوە.
- خۆپاراستنی جیددی لە فەرهەنگی خۆ بە فریشتە و هێزی دیكەی ڕەقیب بە ئەهریمەن ناساندن.
- پشت كردن لەو گوتارە حیزبیە كە هەموو هەوڵێكی دەرەوەی سنووری ڕێكخراوەیی خۆی بە هاوتەریب لە گەڵ سیاسەتەكانی دوژمن و لە خزمەت دوژمن دا بە حیساب دێنێ.
- دارشتنی چوارچێوەیەكی هاوبەش بۆ خەباتی نەتەوەیی و دیاریكردنی خاڵەهاوبەشەكانی پێكەوە كاركردن.
- هاوئاهەنگ كردنی هەنگاوە كردەوەییەكانی وەكوو چالاكیی چەكدارانە، دانانی میكانیزمی هاوبەشی خۆپاراستن و بەرگرریكردن لە بەرامبەر هەرەشەكانی ڕێژیمی كۆماری ئیسلامیدا.
- دروستكردنی گرووپی كار بۆ دارشتنی بەرنامەیەكی هاوبەش بۆ خەبات لە ئاستی نێونەتەوەییدا، بە تایبەت شكڵپێدانی گوتارێكی هاوبەشی ڕوو لە دەرەوە.
- بەكارهێنانی پوتانسیەلی دیاسپۆرای كورد بۆ هەموو بوارەكانی خەبات لە چوارچێوەیەكی هاوبەشی نەتەوەییدا.
- جێگیركردنی فەرهەنگی تەحەممول، ڕێز لە تاك و جیاوازی گرتن و گەشەپێدانی دیالۆگی نەتەوەیی.
- ...
- ....

ئەمڕۆ چاوەڕوانیی ئەوە هەیە کە هێزی کورد دەوری گۆڕان بەرەو دێمۆکراسی، فرەچەشنی و فرەڕەنگی، ئازادی و بە هێزکردنی بنەماکانی مافی مرۆڤ لە هەموو ناوچەدا بگێڕێ و ببێ بە هێزی بڕیاردەر لە بەرامبەر توندئاژۆیی و بۆ سەقامگیری سیاسی لە ناوچە دا. وەڵامی ئەو پرسیارە کە داخوا هێزی کورد دەبێتە پردی پێکەوە گرێدانی گەلانی ناوچە و دەروازەکانی ئاشتی، ئارامی و پێکەوە ژیان دەپارێزێ یا ناچار دەکرێ ببێتە هاوپەیمانی لایەنێک یا چەند لایەن لە ململانێی نێوان هێزە دژبەرەکانی ناوچەدا، کاتێک دەردەکەوی کە لایەنگرانی ئاشتی، ئازادی و دێمۆکراسی ئەو پوتانسیەلە ببینن، توانایی پێکەوەکارکردنیان بێ و بە باشترین شێوە لە پارسەنگی سیاسی ناوچەدا بەرژەوەندییە هاوبەشەکانی خۆیان بپارێزن.

ئەم لێکدانەوەیە لەلایەن بەڕێز کاک عەبدولا حیجاب ئامادە و لە سیمیناری دووهەمی فرانکفۆرت لە مەڕ پرسی نەتەوایەتیی ڕۆژهەڵاتی کوردستان و پەیوەندیی لایەنە بەشداربۆوەکانی نێو بزووتنەوەی ئەو بەشە لە کوردستان لە ٤ ی فێوریەی ٢٠١٧ پێشکەش کراوە.

www.peshmergekan.com